

MATEMATIKA DARSLARIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARNI MANTIQUIY FIKRLASHLARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI.

Teshayev Baxtiyor Ziyadulla o'g'li

Qashqadaryo viloyati Yakkabog tumani 91-maktab matematika o'qituvchisi

Annotatsiya: mazkur metodik tavsiyada boshlang'ich sinf o'quvchilarini mantiqiy fikrlashga o'rgatish va bu borada nimalarga ahamiyat berish zarurligi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, o'quvchi, mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, sintez qilish, ko'nikma, yo'nalish, tadqiqot.

Matematika darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarini mantiqiy fikrlashga o'rgatishning dolzarbligi. O'qituvchi o'quvchiga nafaqat bilim, ko'nikma va malakalarni berishi, balki ularni hayotda qo'llashga o'rgatishi kerak. Fikrlashning eksentrikligini rivojlantirish, muammolarni "taqlid" yordamida hal qilish uslubidan voz kechish kerak.

Aynan boshlang'ich maktab yoshida, psixologlarning tadqiqotlariga ko'ra, mantiqiy fikrlashni, muammoni hal qilish uchun nostandart yondashuvni shakllantirish zarur. Agar maktabgacha yoshda bolaning o'yin faoliyati yetakchi bo'lsa, boshlang'ich maktabda o'qishga yo'naltirish mavjud. Fikrlash asosiy funksiyaga aylanadi. Aqliy faoliyatni rivojlantirish boshlang'ich maktabda ustuvor ahamiyatga ega. Mantiqiy fikrlash bolani o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va ko'nikmalaridan foydalangan holda, shuningdek, nazariy va amalda nostandart vaziyatlarda qaror qabul qilishga, shuningdek, kerakli ma'lumotlarni topishga o'rgatishni tartibga soladi. Bularning barchasi mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, agar u asosiy vazifa bo'lmasa, keyinchalik bolaning boshlang'ich maktabda o'qishi davrida eng muhimlaridan biriga aylanishidan dalolat beradi. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda quyidagilar muhim: tahlil qilish, sintez qilish, tushunchalar bilan ishlash, xulosa chiqarish, mulohaza yuritish, bahslashish va eng muhimi, mustaqil fikrlash odatini rivojlantirish, g'ayrioddiy yechimlarni izlash. Aqliy faoliyat, boshqa har qanday faoliyat kabi, o'qitilishi va rivojlanishi kerak. Zamonaviy dunyoda bola ko'pincha shunga

o'xshash qiyinchiliklarga duch keladi, shuning uchun bu mavzu bugungi kunda eng dolzarb hisoblanadi. Rivojlanish muammolari ko'plab o'qituvchilar va psixologlarni qiziqtirgan (P. Blonskiy, L. S. Vygotskiy, S. L. Rubinshteyn, P. Ya. Galperin, A. N. Leontiyev, A. R. Luriya, P. I. Zinchenko, A. A. Smirnov, B. M. Velichkovskiy, G. G. Vuchetich, Z. M. Istomina, G. S. Ovchinnikov, J. Piaget). Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, 4-sinf o'quvchilarining hammasi ham mantiqiy fikrlash ko'nikmalariga to'liq yhech bo'lmaganda qisman ega emaslar. Ba'zan ba'zi o'quvchilar hatto o'rta maktabda ham ularni o'zlashtirmaydilar. Ushbu dalillarning barchasi boshlang'ich maktab o'quvchilarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishdagi muayyan muammolarni, shuningdek, bolalarga aqliy operatsiyalarning asosiy usullarini o'rgatish bo'yicha maqsadga muvofiq ish olib borish zarurligini ko'rsatadi. Ko'pincha, ushbu yo'nalishdagi ishlar kichik o'quvchilarda mantiqiy fikrlashni shakllantirishga eng samarali ta'sir ko'rsatadigan shart-sharoitlarni, o'qitish usullari va pedagogik texnologiyalarni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari ko'pincha ikkita muammoni hal qildi: olingan bilimlarning mazmuni qanday bo'lishi kerak va o'qituvchi o'quvchilar ongiga qanday ma'lumot yetkazishi mumkin. Axir bilimlarni mexanik ravishda o'rganish mumkin, fikrlashning oqilona usullari ularni tushunishga imkon beradi.

Mantiqiy fikrlash qobiliyati o'quvchilar uchun zarurdir. Mantiqiy fikrlashning eng kichik usullariga ega bo'lmasdan materialni to'liq o'zlashtirish mumkin emas. Mantiqiy fikrlashni o'rgatish, shuningdek uni rivojlantirish tabiiy, hayotiy vaziyatlarga yaqin bo'lishi kerak. Shu bilan birga, pedagogik vositalar bola

rivojlanishining yoshga bog'liq xususiyatlarini (psixologik va jismoniy) hisobga olishi kerak. Mavjud maktab o'quv dasturlarida, albatta, mantiqiy universal harakatlarni shakllantirish mashqlari mavjud, ammo mavhum fikrlashni rivojlantirish zarurligini hisobga olgan holda, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun qo'shimcha

dastur ishlab chiqish uchun tajriba o'tkazish mantiqan to'g'ri keladi va har qanday darsga mashqlarni o'quv jarayonida ham kiritish mumkin. Hozirgi vaqtda mantiqiy universal ta'lim harakatlarini shakllantirishning turli xil usullari mavjud. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun qo'shimcha mashqlarni kiritish uchun har bir o'qituvchi kichik o'quvchilarning jismoniy va psixologik xususiyatlarini tahlil qilishi va hisobga

olishi, har bir bolaning individualligini hisobga olishi kerak. Bunday vazifalar o'quv jarayonida ham, sinfdan tashqari ishlarda ham mutlaqo har qanday darsda amalga oshirilishi mumkin. Ushbu mashqlarning turi quyidagicha bo'lishi mumkin: mantiqiy ketma-ketlik (bir qator tavsiya etilgan narsalarning ortiqcha miqdorini toping yoki rasmlarning mantiqiy turkumini yarating); labirint; mantiqiy aloqalarni topish (ikkita obyekt o'rtasidagi o'xshashlikni aniqlash); xato toping; xususiyatlarga ko'ra narsalarni ajratish. Eng samarali usullardan biri bu rasmdir. Chizish jarayonida bolaning bilish faoliyati rivojlanadi, rang, hajm, makon kabi tushunchalar shakllanadi. Ushbu muammoning yechimi shundan iboratki, diqqatni o'quvchiga beriladigan ma'lumot hajmini ko'paytirishdan, mantiqiy universal ta'lim harakatlarini shakllantirishdan o'tkazish kerak. Shu bilan birga, o'qituvchi o'z e'tiborini kichik maktab o'quvchisida umumiy mantiqiy aqliy faoliyatni o'rnatishga, har xil xulosalar turlari bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratishi kerak. Ta'lim jarayonini shakllantirishga bunday yondashish standart darsning borishini butunlay o'zgartirishi mumkin, masalan, ilgari o'qituvchi dars mavzusini so'ragan bo'lsa, endi u talabalarni yetakchi savollar bilan boshqarishi kerak, shunda ular o'zlari mavzu nima ekanligini va nimani o'rganish kerakligini aniqlaydilar.

Kichik maktab yoshi - bu mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning faol propedevtik bosqichi, bu davrda umumta'lim maktabining o'quv dasturini muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun asos bo'lgan tahlil, sintez, umumlashtirish, cheklash, tasniflash, taqqoslash, mavhumlashtirish va boshqalarning mantiqiy operatsiyalarini amalga oshirish uchun asoslar yaratiladi. Kichik maktab o'quvchilari tomonidan mantiqiy operatsiyalarni bajarilishini tavsiflovchi yoshga bog'liq asosiy xususiyatlarga quyidagilar kiradi: sezgirlik, mavhumlikka nisbatan faoliyatni tahlil qilish, sintezni asosan vizual vaziyatda obyektlar bilan harakatlarni to'xtatmasdan amalga oshirish, taqqoslash operatsiyasini obyektlar, bog'lanishlar va obyektlar bilan o'zaro munosabatlarni tartibga solish bilan almashtirish istagi, xususiyatlar, obyektlarning muhim xususiyatlarini ularning yorqin tashqi belgilari bilan almashtirish.

O'quvchilarini mantiqiy fikrlashga o'rgatish, matematika o'qituvchilarining eng muhim vazifalaridan biridir. Shunday ekan Matematika darslarida mantiqiy fikrlashga

o'rgatishda quydagi metodlardan samarali foydalanishimiz maqsadga muvofiq bo'ladi. Turli tuman qiziqarli o'yinlar, metodlar bilan o'quvchilar qanday qilib mantiqiy fikrlab, natijaga erishganini sezmay ham qoladi. O'qtuvchi bu misolni yoki masalani mantiqiy fikrlab top deb topshiriq bersa o'qivchig'ar qiynalib qolishadi. Buni qanday qilamiz deb, o'yinlar yordamida topshiriq bersak o'quvchilar uchun murakkab masalalar ham oddiydek tuyuladi, oson natijaga erishadi.

<< Blits o'yini >>

Maqsad: Ushbu metod o'quvchilarni harakatlar ketma-ketligini trio tashkil etishga, mantiqiy fikrlashga, o'rganilayotfan predmet asosida ko'p, xilma-xil fikrlardan, ma'lumotlardan keragini tanlab olishni o'rgatishga qaratilgan. Ushbu metod davomida o'quvchilar o'zlarining mustaqil fikrlarini boshqalarga o'tkaza oladilar, chunki bu metod shunga to'liq sharoit yaratib beradi.

O'tkazish usuli: Mazkur metod o'quvchilarga tarqatilgan qog'ozlarda ko'rsatilgan misoldagi amallar ketma-ketligini avval yakka holda mustaqil belgilab, so'ngra o'z fikrini boshqalarga o'tkaza olish yoki o'z fikrida qolish, boshqalar bilan hamfikir bo'la olishga o'rgatadi. Masala, 1-sinf matematika darsligini olaylik, bunda <<Sonlarni orttirish va kamaytirishga doir masalalar>> mavzusidagi misollarni olsak.

5. Namuna bo'yicha kataklarni to'ldiring.

yuqoriga: $- 10$
pastga: $+ 10$

chapgga: $- 1$
o'nggga: $+ 1$

67		70			16
76			22		
		90			36
96			43	45	

51			46	48	
		64			
		74			69
		85	75		

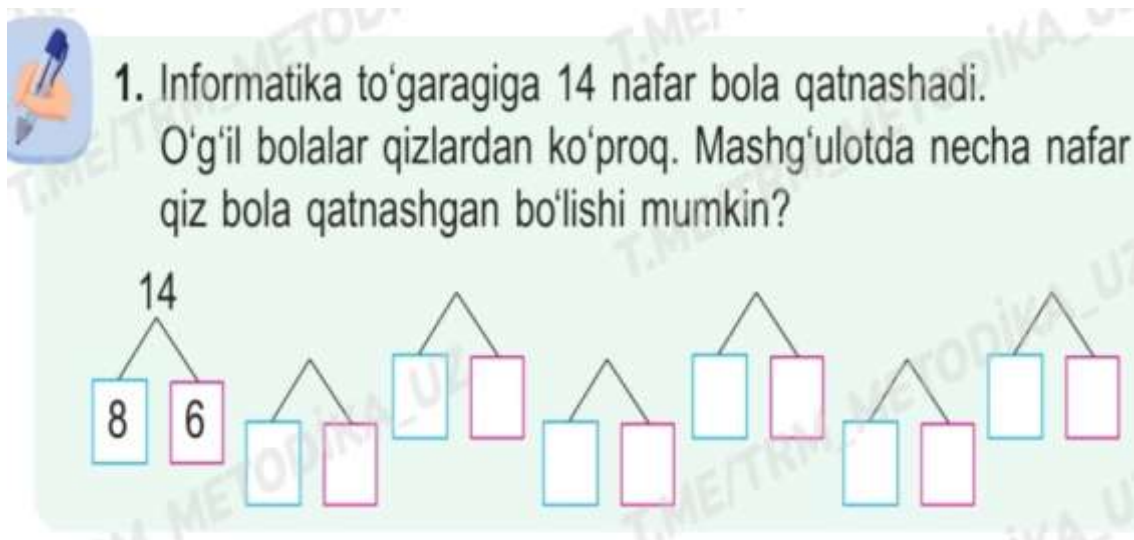
Yuqoridagi tarqatgani o'quvchilarni qo'lida bersak, o'zi mustaqil bo'sh kataklarni ketma-ketlikda to'ldirib, sinfga buni tushuntirib sinf bilan muhokama qiladi.

<< KBI (Kuzatish. Bahslashish. Ishontirish) >> metodi.

Maqsad: o'quvchilarning hayotda o'z o'rnini topishlarini, peshqadamlik va sardorlik sifatlarini, jamoada ishlash ko'nikmalarini, shuningdek o'zgalar fikrini hurmat qilgan holda dalil keltira olish, o'z fikrini isbotlay olish, asoslash, ishontirish, munozara olib borish mahoratini hamda murosaga kelish, izlanish jihatlarini shakllantirish va

rivojlantirish. Bu metod o'quvchilardan oldindan bo'ladigan tayyorgarlikni talab qiladi. O'quvchilarga mavzusi savoli oldindan ma'lum qilinadi, vazifani bajarish uchun tayyorlanish ha aniq vaqtmavzuni mazmuni hamda murakkabligiga qarab belgilanadi.

Ushbu metod bahs-munozara uslubiga asoslangan bo'lib o'quvchilarni mantiqiy fikrlashga undaydi. Maslan: Quydagi masalani olaylik. Bunda o'quvchilarni savol bilan tanishtiramiz, hamma o'z fikrini aytadi, bir o'quvchi tushuntirganida boshqalar kuzatib tinglaydi va uning fikrini o'rtaga qo'yib nari notog'riligini bahslashadi.

1. Informatika to'garagiga 14 nafar bola qatnashadi. O'g'il bolalar qizlardan ko'proq. Mashg'ulotda necha nafar qiz bola qatnashgan bo'lishi mumkin?

Bu o'quvchi chiqib $8 + 6 = 14$ bunda $8 > 6$ bo'lganligi sababli qizlar soni 8 deb natijani isbotlab beradi, o'z fikrini o'tkazishga harakat qiladi. Keyin boshqa o'quvchi boshqa usulda o'z fikrini isbotlaydi, shu tariqa davom etadi.

Mantiqiy fikrlashga undovchi misol va masalalar boshlag'ich ta'limning har bir dars va har bir mavzularida mavjud.

O'quvchilar matematika darsida olgan bilimlarini kundalik hayotda uchraydigan elementar masalalarni yechishga tatbiq qila olishga o'rgatish, o'quvchilarda arifmetik amallar bajarish malakalarini shakllantirish va ularni mustahkamlash uchun maxsus tuzilgan amaliy masalalarni hal qilishga o'rgatish, biz o'qtituvchilar zimmasidadir.

Matematika darslarida mantiqiy fikrlashga o'rgatishda texnik vosita va ko'rgazmali qurollardan foydalanish malakalarini shakllantirish. Bunda asosiy e'tibor o'quvchilarning jadvallar va hisoblash vositalaridan foydalana olish malakalarini tarkib toptirishga qaratiladi. O'quvchilarni mustaqil ravishda matematik bilimlarni egallashga, mantiqiy fikrlashga o'rgatish, o'quvchilar imkoni boricha mustaqil ravishda qonuniyat

munosabatlarini ochishlari, kuchlari etadigan darajada umumlashtirishlar qilishlari, shuningdek, og'zaki va yozma xulosalar qilishga o'rganishlari kerak. O'qitish samaradorligining zaruriy va muhim sharti o'quvchilarning o'rganilayotgan materialni o'zlashtirishlari ustidan nazoratdir. Didaktikada uni amalga oshirishning turli shakllari ishlab chiqilgan.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda boshlag'ich ta'limda matematikani o'qitishda mantiqiy masala va misollar juda ko'p. Biz o'qituvchilar bunday masala va misollarni yechish, o'rganidh, o'z javobida qaytib qolishga o'quvchilarni o'rgatishimiz, tayyorlashimiz zarur. Bunday misol va masalalarni yechib o'rgangan o'quvchilar hayotda ham o'z o'rnini qiynalmasdan topadi, har qanday vaziyatlardan o'zlari yechim topib chiqib ketiladi. Bunday o'quvchilar o'zing shaxsiy fikri, mulohazasi va dunyoqarashiga ega bo'ladilar. O'zgala uni boshqarishiga yo'l qo'ymaydilar. Biz o'qituvchig'arning oliy maqsadimiz ham shundan iborat. Sog'lom fikrli barkomol avlod tarbiyalashdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Vygotskiy, L.S.Fikrlash va nutq / L.S. Vygotskiy - M: AST, 2005 yil.
- 2.Galperin P. Ya.Maktab o'quvchilarida bilim va ko'nikmalarni shakllantirish muammolari va maktabda o'qitishning yangi usullari / Galperin P. Ya.,Zaporozhets NV, Elkonin D.B. - M.: Ta'lim., 1963.
- 3.www.kayabaparts.ru